

การป้องกันตนเอง (Self-defense)

ในนิติกฎหมายระหว่างประเทศ : กรณีศึกษาสงครามในฉนวนกาซา*

ชูชาติ พุ่มเพ็ง*

บทนำ

การป้องกันตัวนับเป็นแนวคิดพื้นฐานดั้งเดิมที่เกิดขึ้นโดยกฎธรรมชาติ (Natural Law) ของสัตว์สังคมที่อยู่รวมกัน แต่หากมาอยู่ในบริบทด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะมีลักษณะเชิงกลไก และการยอมรับโดยความเห็นพ้องตามหลักแห่งกฎหมายและกติกาสากล ทุกรัฐมีสิทธิป้องกันตนเองจากการโจมตีด้วยอาวุธโดยรัฐอื่น เพื่อรักษาสันติภาพบนพื้นฐานของหลักการและความมุ่งหมายของหลักควบคุมการใช้กำลังและพฤติกรรมของรัฐในเวทีระหว่างประเทศ ทว่าการบังคับใช้กฎหมายย่อมสะท้อนให้เห็นร่องรอยที่เป็นข้อโต้แย้งทางความคิด การแสดงความเห็นต่างในเชิงข้อมูลข้อเท็จจริงและผลของการใช้กฎหมาย บทความชิ้นนี้มุ่งเน้นอธิบายให้เห็นความขัดกันระหว่างสิทธิป้องกันตนเองกับความเป็นไปเชิงรูปแบบที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง รวมทั้งการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบด้านการบังคับใช้กฎหมาย ผู้เขียนขอหยิบยกกรณีศึกษาสงครามในฉนวนกาซาที่มีการโต้แย้งกันเกี่ยวกับแนวคิดการป้องกันตนเอง เพื่อสะท้อนร่องรอยความเห็นต่างในการตีความข้อบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศ ตลอดจนสภาพบังคับของกฎหมาย รวมถึงหลักการและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง โดยจะนำเสนอรายละเอียด ดังหัวข้อต่อไปนี้

* นักวิเทศสัมพันธ์เชี่ยวชาญ สำนักภาษาต่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

“

...ทุกรัฐมีสิทธิป้องกันตนเองจากการโจมตีด้วยอาวุธ
โดยรัฐอื่น เพื่อรักษาสันติภาพบนพื้นฐานของหลักการ
และความมุ่งหมายของหลักควบคุมการใช้กำลังและพฤติกรรม
ของรัฐในเวทีระหว่างประเทศ...

”

๑. แนวคิดการป้องกันตนเอง (Self-defense)

การให้ความหมายและบทนิยามของคำว่า การป้องกันตนเองโดยนัยส่วนใหญ่คล้ายกัน เช่น พจนานุกรมกฎหมาย (Legal Dictionary) นิยามการป้องกันตนเอง หมายถึง การใช้กำลังอย่างมีเหตุผล เพื่อป้องกันตัวเอง หรือสมาชิกในครอบครัวให้พ้นอันตรายต่อร่างกายที่เกิดจากการโจมตีของผู้รุกราน ส่วนพจนานุกรมเคมบริดจ์ (Cambridge Dictionary) นิยามสั้น ๆ ว่าเป็นการป้องกันตัวเองด้วยวิธีการต่อสู้ หรือการเจรจา ขณะที่สถาบันกฎหมายคอร์เนล (Legal Information Institute) ขยายความส่อให้เห็นถึง เจตนาว่า เป็นการใช้กำลังป้องกันตัวเองจากความพยายามมุ่งหมายทำร้ายโดยบุคคลอื่น

สำหรับการป้องกันตนเองในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศ ผู้เขียนขออ้างอิงถึงถ้อยความที่ บัญญัติในกฎบัตรสหประชาชาติ หมายถึง สิทธิตามธรรมชาติ (Inherent right) ในการใช้กำลัง (Use of Force) เพื่อป้องกันการโจมตีด้วยอาวุธ (Armed Attack)

จากบทนิยามข้างต้นสามารถอธิบายภาพกว้างเชิงนัยเพื่อสะท้อนให้เห็นว่า การป้องกันตนเอง (Self-defense) เป็นสิทธิของทุกรัฐทั้งในทางขนบจารีตประเพณี (Customary) โดยรัฐสามารถใช้สิทธินี้ ในการดำเนินการโดยชอบด้วยหลักแห่งกฎหมายบนพื้นฐานการดำรงอยู่ (Existence) ของรัฐและสิทธิพื้นฐาน ครอบคลุมทุกคนในรัฐนั้น

นอกจากนี้ การป้องกันตนเองยังคำนึงถึงหลักการถือสิทธิในการดำรงอยู่ของรัฐ ถือเป็นหลักการ พื้นฐานและประเพณีอันดีงามในการอยู่ร่วมกันเหมือนสิทธิพื้นฐานทั่วไปตามกฎหมายและกฎธรรมชาติ ในเชิงปัจเจก ดังนั้น หากมีเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐไม่สามารถดำรงอยู่ได้หรือต้องเผชิญภาวะล่มสลาย หรือหลุดออกจากการเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมโลก กรณีนี้รัฐย่อมมีสิทธิป้องกันตนเองหรือหาแนวทาง เพื่อปกป้องตนเองด้วยการใช้กำลังหรือวางระบบกำลังพลให้เหมาะสมเพื่อป้องกันตนเองจากการคุกคาม ภายนอกได้ รัฐอื่นสามารถร่วมมือและสนับสนุนในฐานะพันธมิตรเพื่อธำรงสันติภาพและความมั่นคงระหว่างกัน ทั้งในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ การยึดแนวคิดนี้ทำให้เกิดสภาพบังคับในการใช้สิทธิอันพึงมี

เพื่อรักษาการคงอยู่ของรัฐหนึ่งโดยยึดหลักการป้องกันตนเองจึงเป็นเรื่องที่ชอบธรรม แต่ไม่ให้สิทธิรัฐใดก้าวล่วงหรือสร้างความเป็นปรปักษ์ (Hostile) นำไปสู่การแทรกแซงกิจการภายใน (Intervention) ของรัฐอื่นทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หรือมีพฤติกรรมบ่อนทำลายความมั่นคงหรือเสถียรภาพด้วยวิธีการอื่นใดทั้งทางตรงหรือทางอ้อม หากรัฐเผชิญกับผลกระทบดังกล่าวสามารถใช้สิทธิป้องกันตนเองได้

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงหลักการใช้สิทธิอันพึงมีหรืออยู่ในสภาวะจำเป็นต้องใช้สิทธิโดยหลักการและความมุ่งหมายของกฎหมายที่เปิดช่องให้ตอบโต้ได้ตามสมควรโดยยึดหลักความเหมาะสมได้สัดส่วน (Proportionality) หากมองมุมนี้ อาจมีบางรัฐใช้ข้ออ้างเหล่านี้ในการใช้กำลังทางทหารโจมตีด้วยอาวุธล้ำสมัยสร้างผลกระทบรุนแรงเกินความจำเป็น ผู้ปกครองอาจอ้างสิทธิการป้องกันตนเองอย่างไร้ทิศทางหรือลุแก่อำนาจจนส่งผลให้เกิดข้อขัดแย้งและอุปสรรคในทางปฏิบัติและการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะหากมีการปะทะกันในทางการเมือง ผลประโยชน์ หรือขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผลกระทบของกฎหมายอาจทำให้รัฐอ้างสิทธินี้ได้โดยง่าย กรณีนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการตีความและบทนิยามที่มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน หากการอ้างสิทธิป้องกันตนเองยึดโยงเพียงภาพกว้างตามหลักการธำรงรักษาการคงอยู่ของรัฐเพียงด้านเดียวอาจส่งผลกระทบด้านลบกับความมั่นคงของรัฐอื่นได้เช่นกัน

การให้ความหมายตามบทนิยามสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับการป้องกันตนเองในระดับปฐมภูมิ (Fundamental) มีรากฐานมาจากสิทธิอันพึงมีของรัฐในการประกันการอยู่รอดและอธิปไตย แม้จะมีความมุ่งหมายในการดำเนินการตามหลักของกฎหมายก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า การอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองสามารถสร้างผลกระทบด้านลบจนทำให้รัฐกลายเป็นศูนย์กลางของความขัดแย้งและการแทรกแซงมากมาย เช่น นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ภายหลังเหตุการณ์ ๙/๑๑ ที่ได้กระพือแนวคิดการสร้างความปลอดภัยและปกป้องมาตุภูมิด้วยนโยบายต่อต้านและปราบปรามการก่อการร้าย (Counter-Terrorism Strategy) อย่างจริงจัง สหรัฐอเมริกาเป็นผู้เล่นที่มีบทบาทสำคัญด้วยสถานะความเป็นประเทศมหาอำนาจแบบขั้วอำนาจเดียว (Hegemony) ได้อาศัยเหตุผลในการดำเนินการทางทหารและจัดระเบียบโลก ทำให้หลักการป้องกันตนเองถูกนำมาใช้ในออฟกานิสถานด้วยหลักคิดที่ใช้ในการโต้แย้งวาระบอบตอลิบานในอัฟกานิสถานให้การสนับสนุนขบวนการอัลกออิดะห์ (al-Qaida)

เหตุการณ์ข้างต้นทำให้เห็นถึงแนวคิดการใช้สิทธิการป้องกันตนเองภายใต้บริบทใหม่สะท้อนผ่านค่านิยมแนวคิดเอกด้านความมั่นคง (Security) สันติภาพ (Peace) และการคงอยู่ของรัฐ (Existence) เน้นการสร้างความปลอดภัยจากภัยคุกคาม (Threat) โดยกลุ่มหรือขบวนการก่อการร้ายเพื่อเป็นเหตุผลและความชอบธรรมสนับสนุนการอ้างสิทธิป้องกันตนเองที่มีวิวัฒนาการและพัฒนาขึ้นมาในบริบทของผู้เล่นที่ไม่ใช่รัฐและการก่อการร้ายสากล (Global Terrorism)

“

ไม่มีข้อความใดในกฎบัตรฉบับปัจจุบันอันจักรอน
สิทธิประจำตัวในการป้องกันตนเองโดยลำพังตน หรือโดยรวมกัน...

”

๒. ปัญหาการตีความมาตรา ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ

การใช้สิทธิในการป้องกันตนเองตามมาตรา ๕๑ แห่งกฎบัตรสหประชาชาติได้บัญญัติไว้ว่า “ไม่มีข้อความใดในกฎบัตรฉบับปัจจุบันอันจักรอนสิทธิประจำตัวในการป้องกันตนเองโดยลำพังตน หรือโดยรวมกัน...” ทำให้เห็นว่าถ้อยความนี้เปิดช่องให้รัฐมีสิทธิป้องกันตนเองได้หากถูกรุกราน (Aggression) แต่หากการใช้กำลังในทางยุทธวิธีโดยเฉพาะเชิงรุกไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์และข้อกำหนดของการป้องกันตนเอง จะใช้หลักการใด กรณีนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายมีความเชื่อมโยงกันเพราะมีประเด็นเกี่ยวเนื่องกับหลักการขัดกันทางอาวุธ หรือการละเมิดกฎสงครามที่มีข้อบัญญัติกำหนดไว้ในอนุสัญญาเจนีวา (Geneva Conventions) และพิธีสารเพิ่มเติม (The Additional Protocols) ซึ่งจะอธิบายในประเด็นการขัดกันของกฎหมายในหัวข้อต่อไป

อย่างไรก็ดี การป้องกันตนเองในมาตรา ๕๑ แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ อาจเกิดการตีความได้ว่าเป็นการใช้กำลังคุกคาม (Threat of Force) และแทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่นหรือไม่ เพราะในระดับของการปฏิบัติการอาจพลิกสถานการณ์ทำให้ประเทศที่อ้างสิทธิป้องกันตนเองกลายเป็นประเทศที่ใช้กำลังรุกราน จนนำไปสู่การเรียกร้องให้ประณามหรือออกมาตรการคว่ำบาตรจากประเทศสมาชิกอื่น ๆ ของสหประชาชาติก็เป็นได้ ด้วยเหตุผลข้างต้น ทำให้พบว่า ข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากการใช้บังคับตามมาตรานี้กลายเป็นช่องว่างและผลกระทบด้านเทคนิคหลายประการ ดังนี้

๑. ปัญหาการตีความประเด็นการโจมตีด้วยกำลังอาวุธ (Armed Attack) ซึ่งเป็นปัญหาหลักในการอ้างสิทธิเพื่อใช้กำลังป้องกันตนเองตามมาตรานี้

๒. การขยายคำนิยามเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนถ้อยความที่ระบุว่า การกระทำที่เป็นข้าศึก (Hostile Act) และการกระทำที่แสดงเจตจำนงว่าเป็นฝ่ายข้าศึก (Hostile Intent) กับความหมายของคำว่า การรุกราน (Aggression) ซึ่งมีความสำคัญต่อการใช้กำลังในการป้องกันตนเอง

๓. ปัญหาการตีความและความถูกต้องในการอ้างสิทธิการป้องกันตนเองตามมาตรานี้แบ่งได้เป็น ๒ กรณี ได้แก่

๓.๑. การป้องกันตนเองโดยการสกัดกั้นการโจมตี (Interceptive Self-Defense) เน้นการป้องกันและขัดขวางการโจมตีของข้าศึกที่เริ่มปฏิบัติการทางอาวุธ เพื่อสกัดมิให้การโจมตีบรรลุผล หรือสำเร็จผล กรณีนี้ถือว่าการตั้งรับ

๓.๒. การป้องกันตนเองโดยการชิงโจมตีก่อน (Anticipatory Self-Defense) มุ่งเน้นการชิงลงมือโจมตีข้าศึกก่อนที่ข้าศึกจะเริ่มปฏิบัติการโจมตี กรณีนี้ถือว่าการทำศึกเชิงรุก

นอกจากนี้ รัฐสมาชิกต้องเคารพและยึดถือหลักการของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law) ที่มีอัยความสำคัญโดยเฉพาะหลักการความเหมาะสมได้สัดส่วนที่ต้องสัมพันธ์กันระหว่างฝ่ายอ้างสิทธิป้องกันตนเองกับรัฐที่เป็นปรปักษ์ เนื่องจากประเด็นนี้ถือเป็นเหตุผลสำคัญที่ต่างฝ่ายต่างอ้างการกระทำที่เกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน และกระทำเกินสมควรแก่เหตุ โดยเฉพาะการใช้หลักชิงโจมตีก่อน เพราะจะทำให้การอ้างสิทธิป้องกันตนเองและการดำเนินการขาดความระมัดระวัง เนื่องจากการตีความตามหลักจารีตประเพณีมีระดับการควบคุมการใช้กำลังมักมีความขัดกันหรือแตกต่างกันในเชิงยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าสมควรสกัดกั้นหรือโจมตีด้วยการใช้กำลังอาวุธหรือไม่ ซึ่งต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานสำคัญคือรัฐต้องไม่โจมตีพลเรือนโดยเด็ดขาด และต้องสามารถแยกแยะระหว่างเป้าหมายพลเรือนและเป้าหมายทางการทหาร สอดคล้องกับกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัหลักมนุษยธรรมโดยมีรายละเอียดดังนี้

๓. หลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ : ประเด็นการขัดกันกับ มาตรา ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ

หากมองถึงระดับการบังคับใช้กฎหมายและการแบ่งลำดับความสำคัญของกฎหมายที่มีนัยเชิงซ้อนด้านวิธีการและแนวทางการใช้บังคับ โดยหลักการของกฎหมายมีเจตนาเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับรัฐในการยับยั้งพฤติกรรมที่ส่อในทางคุกคามและเป็นปรปักษ์ ขณะเดียวกัน ยังมีหลักการและเจตนารมณ์ในการคุ้มครองบุคคลที่อยู่ในพื้นที่สู้รบและภัยสงคราม กฎหมายจึงกลายเป็นเรื่องของการปรับตัวเชิงวิวัฒนาการผ่านปัจจัยและผลกระทบด้านห้วงเวลาในการตรากฎหมายและสถานการณ์ที่มีผลต่อการตีความ รวมทั้งมุมมองการบังคับใช้ต่อกรณีปัญหาหรือข้อพิพาทซึ่งมีที่มาจากมูลเหตุและแหล่งกำเนิดที่แตกต่างกัน เช่น กฎเกณฑ์ในการทำสงครามทางบกได้กำหนดอยู่ในอนุสัญญากรุงเฮก (Hague Conventions) ฉบับที่ ๔ ค.ศ. ๑๙๐๗ เรียกว่า กฎหมายและจารีตประเพณีหรือกฎหมายเฮก มีวิวัฒนาการโดยประมวลผลตามข้อพิจารณาหลักการและเหตุผลจากสนธิสัญญาระหว่างประเทศหลายฉบับเพื่อวางแนวทางและเจตนารมณ์เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกและความชอบธรรมในผลที่สืบเนื่องกันกับปฏิบัติการของกองทัพที่ใช้ยุทธวิธีการตอบโต้เชิงปรปักษ์ ขณะที่กฎหมายคุ้มครองเหยื่อสงครามซึ่งรู้จักกันในชื่อ อนุสัญญาเจนีวา (Geneva Conventions) ปี ๑๙๔๙ มีพัฒนาการแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่ออกแบบกฎหมายที่มีลักษณะต่อเนื่องกันภายในกระบวนการพิจารณาในวาระเดียวกัน ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า ร่องรอยวิวัฒนาการของกฎหมายหลัก



ทั้งในรูปของปฏิญญาหรือกฎหมายกรงเฮกข้างต้นมีผลต่อแนวคิดในการจัดทำเครื่องมือใหม่ด้วยการยกร่างกฎหมายรอง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดให้มีการรวมกฎหมายที่มีหลักการต่างกันเป็นฉบับเดียวกันจึงเป็นที่มาของพิธีสารเพิ่มเติม (The Additional Protocols) ฉบับที่ ๑ และฉบับที่ ๒ ในเวลาต่อมา

ประเด็นการขัดกันระหว่างสิทธิการป้องกันตนเองด้วยการใช้กำลังกับกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศโดยเฉพาะกระบวนการพิจารณาของศาลที่ถือว่าการใช้อาวุธแบบไม่เลือกเป้าหมายเท่ากับการโจมตีพลเรือนโดยเจตนา ปัจจัยและเงื่อนไขเหล่านี้เป็นตัวแปรนำที่ศาลให้ความสำคัญตามหลักวิธีพิจารณาสำนวนการฟ้องร้องเกี่ยวกับการละเมิดกฎหมายสิทธิมนุษยชนโดยมูลเหตุแห่งพฤติการณ์แบ่งออกได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑) หลักการห้ามใช้อาวุธแบบไม่เลือกเป้าหมายยึดตามกฎจารีตตามสนธิสัญญาเจนีวาในพิธีสารเพิ่มเติมฉบับที่ ๑ โดยในถ้อยความของสนธิสัญญามีเพียงการระบุประเภทของอาวุธที่กฎหมายนี้ห้ามไว้

๒) ข้อห้ามโจมตีพลเรือนโดยเจตนา ซึ่งมีอยู่ในพิธีสารเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ นำไปสู่การห้ามใช้อาวุธแบบไม่เลือกเป้าหมายทำให้เกิดการตีความในประเด็นการขัดแย้งกันทางอาวุธที่อยู่นอกเหนือจากพิธีสารเพิ่มเติมบังคับใช้

๓) การพิจารณาของศาลเกี่ยวกับการขัดแย้งกันทางอาวุธ หมายความว่า อาวุธใด ๆ สามารถนำมาเป็นเงื่อนไขในการวิเคราะห์ตามมาตรฐานเหล่านี้ได้ และหากพบว่าละเมิดเกณฑ์ที่กำหนดไว้ กรณีนี้ถือว่าอาวุธนั้นห้ามใช้โดยไม่จำเป็น หรือรัฐต้องมีกฎหมายห้ามใช้อาวุธนั้น

ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีกฎหมายรองรับและมีผลผูกพันกับภาคีสมาชิกในองค์กรที่ยึดถือและปฏิบัติเป็นพันธกรณีโดยมีการใช้บังคับตามข้อบัญญัติที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ (UN Charter) หมวด ๑ เกี่ยวกับความมุ่งหมายและหลักการ มาตรา ๒ (๔) อธิบายชัดถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ประเทศสมาชิกต้องละเว้นการคุกคามหรือการใช้กำลังต่อบุรณภาพแห่งอาณาเขต หรือเอกราชทางการเมืองของรัฐใด รวมทั้งทุกการกระทำที่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้^๑ หากมองตามเจตนารมณ์และความมุ่งหมายของกฎบัตรนี้จะเห็นว่ามีการกลไกเชิงระบบเพื่อสร้างแนวป้องกันมิให้มีการใช้กำลังและการละเมิดอำนาจอธิปไตยระหว่างกัน

^๑ หมวด ๑ ความมุ่งหมายและหลักการในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สมาชิกทั้งปวงจักต้องละเว้นในการคุกคามหรือการใช้กำลังต่อบุรณภาพแห่งอาณาเขต หรือเอกราชทางการเมืองของรัฐใด ๆ หรือการกระทำในลักษณะการอื่นใดที่ไม่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของสหประชาชาติ

ขณะที่แนวคิดอีกมุมหนึ่งพบว่า บทบัญญัติในหมวด ๗ มาตรา ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติได้เปิดช่องให้รัฐสมาชิกใช้สิทธิป้องกันตนเองได้โดยลำพัง หรืออาจดำเนินการร่วมกันกับประเทศอื่น เนื่องจากถ้อยความของกฎบัตรฉบับนี้ไม่มีถ้อยความบ่งชี้ถึงการปิดกั้นยับยั้งสิทธิในการป้องกันตนเองแต่อย่างใด โดยเฉพาะในภาวะที่เผชิญเหตุการณ์โจมตีหรือการรุกรานด้วยกำลังอาวุธ^๒ ข้อยกเว้นดังกล่าวอยู่บนเงื่อนไขของกระบวนการกำกับดูแลจากหน่วยงานภายใน เช่น คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ หรือ UNSC^๓

ตัวอย่างคลาสสิก เช่น การรุกรานอิรักโดยสหรัฐอเมริกาถือเป็นการป้องกันตนเองล่วงหน้า โดยรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่เชื่อว่าอิรักกำลังพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ รัฐสภาสหรัฐอเมริกาขณะนั้นเชื่อว่าอิรักมีศักยภาพและสมรรถนะเพียงพอในการพัฒนาอาวุธที่มีอำนาจสูงและอาจใช้อาวุธเหล่านี้โจมตีรัฐอื่น ๆ ได้โดยตรง หรืออาจใช้รูปแบบการโจมตีแบบตัวแทนผ่านขบวนการก่อการร้ายที่ยึดอุดมการณ์เดียวกัน ข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลให้สหรัฐอเมริกาโจมตีอิรักเพื่อป้องกันตนเอง

หลังเหตุการณ์กองทัพอิรักและพันธมิตรใช้ปฏิบัติการทางทหารบุกอิรักจนบรรลุเป้าหมาย ส่งผลทำให้อิรักกลายเป็นรัฐล้มเหลว (Failed State) ในเวลาต่อมา ครั้นเวลาผ่านไปได้มีการเปิดเผยข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องนี้และกองทัพอิรักยอมรับว่าอิรักไม่มีการพัฒนาหรือสะสมอาวุธนิวเคลียร์แต่อย่างใด กรณีนี้ทำให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินการทางทหารโจมตีอิรักสำเร็จแล้ว การใช้สิทธิป้องกันตนเองล่วงหน้ากลายเป็นใบเบิกทางให้สหรัฐอเมริกาใช้กำลังกับรัฐปรปักษ์โดยชอบด้วยกฎหมาย และถือเป็นการอ้างสิทธิป้องกันตนเอง ทั้งนี้เหตุผลสำคัญที่สหรัฐอเมริกาอ้างถึง คือ อิรักมีพฤติกรรมส่อในทางคุกคามความมั่นคงและสันติภาพก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก อีกทั้งการที่รัฐบาลชุดเดิม ฮุสเซน ไมยินยอมหรือให้ความร่วมมือกับทบวงพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ (International Atomic Energy Agency : IAEA) ในการเข้าตรวจสอบอาวุธที่มีประสิทธิภาพทำลายล้างสูง (Weapons of Mass Destruction : WMD) เพื่อให้สิ้นกระแสความสงสัย

^๒ หมวด ๗ การดำเนินการเกี่ยวกับการคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพ และการกระทำการรุกราน มีถ้อยความบัญญัติมาตรา ๕๑ ไม่มีข้อความใดในกฎบัตรฉบับปัจจุบันอันจักรอนสิทธิประจำตัวในการป้องกันตนเองโดยลำพังตน หรือโดยรวมกัน หากการโจมตีโดยกำลังอาวุธบังเกิดแก่สมาชิกของสหประชาชาติจนกว่าคณะมนตรีความมั่นคงจะได้ดำเนินการมาตรการที่จำเป็นเพื่ออารังไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ มาตรการที่สมาชิกใดดำเนินไปในการใช้สิทธิป้องกันตนเองนี้ จักต้องรายงานให้คณะมนตรีความมั่นคงทราบโดยทันทีและจักไม่กระทบกระเทือนอำนาจและความรับผิดชอบของคณะมนตรีความมั่นคงภายใต้กฎบัตรฉบับปัจจุบันแต่ทางหนึ่งทางใดในอันที่จักดำเนินการ เช่นที่เห็นจำเป็นเพื่ออารังไว้หรือสถาปนาหลักคืนมาซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศในขณะหนึ่งขณะใด

^๓ ในปี ๒๐๐๔ องค์การสหประชาชาติเห็นชอบกับการป้องกันตนเองล่วงหน้า แต่มีการวางกลไกให้รัดกุมมากขึ้นโดยไม่ใช้รูปแบบการคิดเอาเองหรือคาดการณ์เอาเอง ให้มีการประเมินผลกระทบและรายงานต่อคณะมนตรีความมั่นคง จากนั้นคณะมนตรีความมั่นคงจะดำเนินการตามขั้นตอนที่จำเป็น



ตัวอย่างข้างต้นเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการอ้างสิทธิการป้องกันตนเองแบบยืดหยุ่น ความน่าจะเป็นด้วยการคาดเดา ทำให้เกิดข้อคำถามตามมา อาทิ หน่วยสืบราชการลับของสหรัฐอเมริกา ให้ข้อมูลถูกต้องเพียงพอหรือไม่ การตีความการป้องกันตนเองในลักษณะนี้ถือว่าการตีความที่ยืดหยุ่นหลักการ ในข้อบัญญัติที่กินความหมายและนัยกว้างกว่าเกินกว่าการป้องกันตนเองตามหลักจารีตประเพณีหรือไม่ การอ้างสิทธิ โดยขาดกระบวนการไตร่ตรองหรือตรวจทานข้อมูลข้อเท็จจริงเพียงพอเพราะรับรู้ว่าการกำลังเผชิญ กับภัยคุกคามเป็นการอ้างลอย ๆ หรือไม่

สำหรับการอ้างสิทธิป้องกันตนเองในบริบทกฎหมายระหว่างประเทศยังเป็นการให้นิยาม แบบกว้าง ๆ โดยเน้นถึงสิทธิของรัฐในการใช้กำลังอาวุธตามขนบอันชอบธรรมเพื่อตอบโต้เท่าที่กฎหมาย ให้อำนาจไว้ ทั้งนี้ การป้องกันตนเองและการป้องกันจากบุคคลอื่นในบริบทความอาญาทั่วไปถือเป็นการป้องกัน ที่มีความจำเป็นและดำเนินการอย่างเหมาะสม โดยการคุกคามหรือการใช้กำลังต้องมาจากรัฐอื่นไม่ใช่กลุ่ม ขบวนการหรือกองกำลังใด ๆ การให้คำนิยามที่ไม่ชัดเจนก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ พลเรือนทั่วไป ไม่สามารถดำเนินการในลักษณะการใช้กำลังหรือปฏิบัติการทางอาวุธที่ก่อพฤติกรรมเกลียดชังหรือเชิงปรปักษ์ ได้ตามแนวคิดนี้

หากย้อนกลับไปดูแนวคิดพื้นฐานของการป้องกันตัว อาจกล่าวได้ว่ามีนัยครอบคลุมถึงการป้องกัน ภัยอันตรายที่เกิดจากการคาดการณ์ล่วงหน้า^๔ รัฐอาจดำเนินการต่อต้านภัยคุกคามก่อนที่จะเกิดการโจมตีขึ้น จริง ๆ ด้วยเหตุผลนี้อาจทำให้กลายเป็นข้อถกเถียงหรือโต้แย้งในทางปฏิบัติอย่างกว้างขวาง เพราะการบ่งชี้ เชนิยามความถึงสิทธิการตอบโต้ด้วยการใช้กำลังอาวุธได้อย่างเปิดกว้าง ทำให้เกิดมุมมองในภาพรวมว่า การป้องกันตนเองอาจเป็นการยอมรับโดยทั่วไป สามารถเปรียบเทียบให้เห็นภาพแบบชัดเจนคือใครทำร้ายเรา หรือมีเจตนาหมายจะทำร้าย เรามีสิทธิโต้กลับ เอาคืน หรือจะชิงโจมตีก่อนแม้เพียงเสียวินาทีที่ยอมดีกว่าปล่อย ให้อาวุธพุ่งมาทำร้ายตัวเอง วาทกรรมตามแนวคิดนี้จึงเป็นการให้นิยามเกี่ยวกับการป้องกันที่มีลักษณะแบบ การป้องกันล่วงหน้าจากแนวคิดข้างต้นทำให้เห็นร่องรอยความย้อนแย้งในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะจะนำสู่การมุ่งทำลายความมุ่งหมายและหลักการขององค์กร แต่ในมิติของการคุกคามสันติภาพ และการรุกราน มีบทบัญญัติที่เปิดช่องไว้ให้รัฐสมาชิกใช้สิทธิป้องกันตนเอง เพราะไม่มีถ้อยความใดมีผล ในเชิงปฏิบัติให้ต้องยับยั้งการป้องกันตนเอง

^๔ ดังตัวอย่างจากเอกสารตอบโต้ระหว่างรัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษในชื่อ “Caroline” เกิดขึ้นในปี ๑๘๓๗ มักถูกอ้างถึงในมุมมองของข้อกำหนดและหลักเกณฑ์การป้องกันตนเองล่วงหน้าว่า ภัยคุกคามต้องมีลักษณะโจมตีทันที ครอบคลุมวงกว้าง และไม่มีทางเลือก รวมทั้งไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการไตร่ตรอง ทั้งนี้การกำหนดหลักเกณฑ์ที่เข้มงวดเป็นการวางกรอบเพื่อป้องกันการอ้างสิทธิการป้องกันตนเองที่ส่อในทางคุกคามหรือ การรุกรานรัฐปักษ์โดยไม่มีเหตุผลจำเป็น

แนวคิดเหล่านี้ทำให้การตีความเกี่ยวกับการป้องกันตนเองในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความซับซ้อนและไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายเพราะมีข้อกังวลและอุปสรรคทางเทคนิคมากมาย หรือมีหลายกรณีที่อาจคาบเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจว่าการโจมตีด้วยอาวุธเพียงอ้างว่าเพื่อป้องกันตนเองมีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่

หากพิจารณาจากนิยามการป้องกันตนเองแบบกว้าง หรือยึดตามแนวคิดการป้องกันตนเองล่วงหน้าทั้งที่สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นไม่สามารถระบุหลักฐานหรือชี้ให้เห็นได้ว่าการโจมตีด้วยอาวุธเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย บางครั้งบทพิสูจน์ที่เกิดขึ้นภายหลังสะท้อนให้เห็นว่าการป้องกันตนเองอยู่บนพื้นฐานความสงสัย แต่การตอบโต้รุนแรงเกิดขึ้นแล้วจึงทำให้ตีความได้ว่ารัฐที่อ้างสิทธิป้องกันตนเองซึ่งโจมตีล่วงหน้าเป็นการกระทำที่จงใจชัดเจนหรือบกพร่องโดยสุจริต

ส่วนฝ่ายที่ถือว่า การป้องกันตนเองเป็นสิทธิ อ้างเหตุผลที่จะสกัดกั้นการโจมตีด้วยการเปิดฉากโจมตีเพื่อป้องกันตนเองก่อนและไม่ต้องรอให้การใช้อาวุธแสดงผลออกมาชัดเจน กรณีนี้อาจทำให้เกิดการตีความว่าการโจมตีด้วยอาวุธของฝ่ายหนึ่งมีความชัดเจนหรือไม่หรือการป้องกันตนเองด้วยการอ้างอิงนิยามการป้องกันระงับเหตุ ข้อสังเกตนี้อาจมองได้ว่ารัฐมีสิทธิป้องกันตนเองได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีการโจมตีเกิดขึ้นจริงหรือไม่ เพียงใช้ดุลพินิจว่าการป้องกันตนเองมุ่งหมายเพื่อระงับยับยั้งเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับรัฐสมาชิกในอนาคต แม้จะอยู่ในรูปแบบของภัยคุกคามทางอ้อม เพราะหากปล่อยเวลาล่วงเลยอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในวงกว้างและกลายเป็นภัยคุกคามได้ กรณีนี้จึงทำให้ทุกข้อมูลที่มีความน่าจะเป็นกลายเป็นพฤติกรรมที่ไม่เป็นมิตรได้ตลอดเวลา

ดูเหมือนว่าการใช้อาวุธสามารถกระทำได้ทุกสถานการณ์ หากเห็นว่าฝ่ายที่เป็นปรปักษ์มีพฤติกรรมคุกคามไม่ว่าเกิดจากปัจจัยใดทั้งระดับรัฐ กลุ่มบุคคลหรือปัจเจก เช่น กรณีการอ้างสิทธิป้องกันตนเองจากรัฐที่มีอำนาจอธิปไตยแต่มีแนวคิดยั่วยุอันธพาล หรือการกระทำของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์นิยมความรุนแรง หรือการขยายอิทธิพลของกลุ่มแนวคิดหรืออุดมการณ์ในรัฐล้มเหลวที่อาจกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ขบวนการหัวรุนแรงหรือก่อการร้าย หากมองตามแนวคิดนี้ย่อมตีความได้ว่ารัฐสมาชิกสามารถชิงโจมตีก่อนเพื่อป้องกันตนเองล่วงหน้าแล้วแปรผลสู่การคุกคามรัฐอื่นแบบต่อเนื่องได้หรือไม่หรือเป็นสิทธิที่สามารถกระทำได้ตลอดเวลา ฉะนั้น หากต้องระบุนิยามว่าการใช้อาวุธป้องกันตนเองต้องรอจนกว่าจะแน่ใจว่าการโจมตีของอริเป็นการแสดงท่าทีเชิงปรปักษ์ มีความชัดเจน จงใจ จึงกลายเป็นประเด็นถกเถียงกันในแง่ของกฎหมายและมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง

๔. บทวิเคราะห์กรณีสงครามในฉนวนกาซาปัญหาและผลกระทบในระดับภูมิภาค

สำหรับกรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับกลุ่มฮามาสเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๐๒๓ ทำให้แนวคิดการป้องกันตนเองเริ่มทำงานและขับเคลื่อนอย่างเต็มที่ตามหลักการอ้างสิทธิและความชอบธรรมเหตุเพราะฮามาสใช้กำลังเข้าโจมตีและบุกจับตัวประกันชาวอิสราเอลที่รวมตัวกันฉลองเทศกาลสำคัญ



ทางศาสนาในพื้นที่ กรณีนี้อิสราเอลจึงอ้างสิทธิป้องกันตนเองภายใต้ชื่อ “กัมบั่นเหล็ก” มีเป้าหมายสำคัญ ๒ ประการได้แก่ ๑) การใช้ปฏิบัติการทางทหารโจมตีทุกพื้นที่เป้าหมายในฉนวนกาซาเพื่อถอนรากถอนโคนและทำลายกลุ่มฮามาสให้สิ้นซากและ ๒) การช่วยเหลือตัวประกันกลับสู่มาตุภูมิอย่างปลอดภัย

อิสราเอลถือหลักยุทธศาสตร์การป้องปราม (Deterrence) จนขยายวงไปสู่การผลิตซ้ำ (Reproduction) ในเชิงอุดมการณ์ (Ideology) ทำให้ตลอด ๗ ทศวรรษที่ผ่านมาพบว่า อิสราเอลได้ดำเนินการทางทหารซ้ำแล้วซ้ำเล่าในการโจมตีกลุ่มติดอาวุธที่เป็นฝ่ายอริ หากพิจารณานโยบายความมั่นคงของอิสราเอลตามแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า มีความสอดคล้องกับบทนิยามการป้องกันตนเอง เนื่องจากประเทศเผชิญกับภัยคุกคามโดยผู้กระทำที่ไม่ใช่รัฐ เช่น ขบวนการฮิซบุลเลาะห์ในเลบานอน และกลุ่มต่อต้านติดอาวุธในปาเลสไตน์ แต่เมื่อมองในหลักความได้สัดส่วนจะพบว่าเป็นการขัดกันกับหลักมนุษยธรรม เพราะในทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอิสราเอลมักใช้ปฏิบัติการทางทหารรุนแรงหลายเท่าโดยอ้างเหตุเพื่อป้องกันตนเอง แม้อิสราเอลจะอ้างความชอบธรรมด้วยหลักการและความมุ่งหมายตามกฎหมายบัตรสหประชาชาติ แต่กรณีเหล่านี้ถือเป็นการตอกย้ำความท้าทายในการใช้หลักการป้องกันตนเองแบบดั้งเดิมกับสงครามอสมมาตรสมัยใหม่ (Asymmetrical warfare) ซึ่งผู้กระทำที่ไม่ใช่รัฐและมีการใช้ยุทธวิธีที่หลากหลาย

นับตั้งแต่วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๐๒๓ เป็นต้นมาจนถึงขณะนี้ (ธันวาคม ๒๐๒๔) สงครามในฉนวนกาซายังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงอย่างไร ประชาคมโลกต่างวิตกกังวลว่าสงครามรอบนี้จะบานปลายขยายวงกลายเป็นความขัดแย้งระดับภูมิภาคหรือไม่ สถานการณ์ในแต่ละวันมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะในเวทีความร่วมมือระหว่างประเทศอันได้แก่ รัฐบาลรัฐสมาชิกองค์การสหประชาชาติ รวมถึงการเคลื่อนไหวของฝ่ายนิติบัญญัติภายใต้การขับเคลื่อนของสันนิบาตสมาชิกรัฐสภาเพื่ออัลกุดส์ (The League of Parliamentarians for Al-Quds) ไปจนถึงกระบวนการฟ้องร้องดำเนินคดีระหว่างรัฐผู้ร้องฝ่ายหนึ่งและรัฐผู้ถูกกล่าวหาอีกฝ่ายโดยเป็นการไต่สวนตามกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ^๕

สงครามในฉนวนกาซารอบนี้ส่งผลกระทบในวงกว้างกับทุกประเทศในภูมิภาคอย่างรุนแรง ทุกองค์การพหุภาคีต่างแสดงบทบาทนำและทุ่มความพยายามเพื่อแสวงหาแนวทางไกล่เกลี่ยให้คู่ขัดแย้งบรรลุข้อตกลงหยุดยิง (Ceasefire) เพื่อเปิดระเบียบมนุษยธรรม (Humanitarian Corridor) พร้อมให้การวานานาชาติสามารถส่งความช่วยเหลือเข้าไปยังฉนวนกาซาได้อย่างครอบคลุมและเพียงพอ แม้ว่าอียิปต์ได้เสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสุดยอดสันติภาพโคโร (Cairo Peace Summit) เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๐๒๓ ที่ผ่านมา แต่ผลการประชุมยังไม่สามารถออกเป็นแถลงการณ์ร่วมได้ ทำให้อียิปต์ในฐานะเจ้าภาพต้องออก

^๕ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ยื่นสำนวนคำฟ้องไต่สวนอิสราเอลฐานละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศโดยให้ศาลสั่งห้ามพฤติกรรมของอิสราเอลในการก่ออาชญากรรมสงครามต่อชาวปาเลสไตน์เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๐๒๓

แถลงการณ์ฝ่ายเดียว เนื่องจากระหว่างการประชุมมีข้อโต้แย้งหลายประเด็นระหว่างกลุ่มประเทศอาหรับกับชาติตะวันตกที่ยืนยันสิทธิการป้องกันตนเองของอิสราเอล^๖

หลังอิสราเอลใช้ปฏิบัติการทางทหารรุกคืบภาคพื้นดินเต็มรูปแบบโดยเฉพาะทางตอนเหนือของฉนวนกาซา ทั้งการปิดล้อมฉนวนกาซารอบทิศทาง รวมถึงการเข้ามาตรึงการกดดันทุกรูปแบบทั้งการตัดน้ำ ไฟ เชื้อเพลิง และประกาศให้พลเรือนชาวปาเลสไตน์อพยพไปยังสถานที่ปลอดภัยทางตอนใต้ เพื่อให้กองทัพอิสราเอลสามารถวางดักกลุ่มติดอาวุธได้อย่างเป็นระบบและไม่กระทบกับพลเรือนชาวปาเลสไตน์ที่ไม่เกี่ยวข้อง แต่ดูเหมือนว่ามาตรการทั้งหมดได้ยกระดับสู่การกดดันบีบบังคับให้ชาวปาเลสไตน์ทางตอนเหนือของฉนวนกาซาต้องอพยพพลี้ภัยเพื่อความปลอดภัย และทำให้พื้นที่ทางใต้ของฉนวนกาซาเกิดวิกฤตรุนแรงสะสมเช่นกัน ข้อมูลเหล่านี้เปิดเผยโดยเจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติที่ระบุว่า ชาวปาเลสไตน์บางส่วนอพยพออกจากบ้านเรือนทางตอนเหนือเพื่อลี้ภัยด้วยความหวังว่าจะมีพื้นที่ปลอดภัยให้พักพิง หลังจากเมื่อสัปดาห์ก่อนหน้าทางการอิสราเอลประกาศเรียกร้องให้พลเรือนปาเลสไตน์ที่อาศัยในแถบตอนเหนือและพื้นที่โดยรอบราว ๑.๑ ล้านคน เร่งอพยพไปทางใต้เพื่อความปลอดภัย

หลังการประชุมสุดยอดสันติภาพไคโร (Cairo Peace Summit) เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๐๒๓ ล้มเหลวในทางปฏิบัติ เนื่องจากหลายประเทศที่เป็นพันธมิตรเหนียวแน่นกับอิสราเอลเห็นต่างกับชาติอาหรับ โดยเฉพาะมุมมองการอ้างสิทธิป้องกันตนเองของอิสราเอลที่ขัดด้วยกฎหมาย ส่งผลให้เกิดการจัดประชุมร่วมระหว่างกลุ่มประเทศอาหรับและโลกอิสลามตามมา โดยวาระนี้ได้ควมรวมการประชุมจาก ๒ องค์กร ประกอบด้วย สันนิบาตอาหรับ (Arab League) และองค์การความร่วมมืออิสลาม (The Organization of Islamic Cooperation : OIC) ให้อยู่ภายใต้กรอบประชุมเดียวกัน เป็นการประชุมวาระพิเศษ มีสมาชิกจำนวน ๕๗ ประเทศ โดยซาอุดีอาระเบียเป็นเจ้าภาพเพื่อหาทางออกร่วมกัน^๗

^๖ การประชุมสุดยอดสันติภาพไคโร (Cairo Peace Summit : 2023) เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๐๒๓ มีผู้นำระดับประมุขของรัฐเข้าร่วมน้อยมาก ส่วนใหญ่ส่งผู้แทนระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศหรือระดับเอกอัครราชทูตประจำอียิปต์เข้าร่วม ส่งผลให้อียิปต์ในฐานะประเทศเจ้าภาพต้องเป็นผู้ออกแถลงการณ์เพียงฝ่ายเดียว

^๗ ซาอุดีอาระเบียเป็นเจ้าภาพการประชุมร่วมสุดยอดผู้นำชาติอาหรับและโลกอิสลามสมัยพิเศษ (The joint extraordinary Arab - Islamic Summit) จัดขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๐๒๓ ณ กรุงริยาด เมืองหลวงซาอุดีอาระเบีย เพื่อหาแนวทางยุติสงครามในฉนวนกาซา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซาอุดีอาระเบียเปิดเผยว่า การประชุมสุดยอดผู้นำครั้งนี้เกิดขึ้นจากการหารือร่วมกัน ระหว่างสันนิบาตอาหรับ (Arab League) และองค์การความร่วมมืออิสลาม (The Organization of Islamic Cooperation : OIC) โดยมีเหตุผลสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคหลังปฏิบัติการโจมตีแนวพรมแดนอิสราเอลติดกับฉนวนกาซาโดยขบวนการฮามาสเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๐๒๓ เป็นต้นมา หากพิจารณาถึงความสำคัญและเฉพาะของการประชุมรอบนี้พบว่า เป็นการประชุมที่สะท้อนถึงความเป็นเอกภาพเชิงอัตลักษณ์เนื่องจากได้ควมรวมสองการประชุมระดับพหุภาคีของโลกอาหรับและโลกอิสลามเข้าด้วยกัน ซึ่งโดยปกติในแต่ละการประชุมจะมีช่วงเวลาแยกกันตามวาระและสมัยประชุมที่กำหนดไว้



ผลของสงครามในฉนวนกาซาทำให้ชาอูตืออาระเบียในฐานะประเทศที่มีบทบาทนำในระดับภูมิภาคกลายเป็นผู้เล่นหลักตามแนวคิดพหุภาคีนิยม (Multilateralism) อาจกล่าวได้ว่าชาอูตืออาระเบียให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาตามแนวทางการทูตและรับรู้สัญญาณความรู้สึกของประชาคมโลกอาหรับและโลกอิสลามทำให้ต้องเร่งหาแนวทางที่เป็นเอกภาพภายใต้เป้าหมายเดียวกันคือหวังให้เกิดการหยุดยิงในฉนวนกาซาทันทีและเปิดระเบียบมนุษยธรรมเพื่อให้นานาชาติสามารถนำส่งความช่วยเหลือเข้าไปภายในพื้นที่ฉนวนกาซาโดยเร่งด่วน การประชุมรอบนี้จบลงด้วยการออกแถลงการณ์ร่วมยึดโยงกับกฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับและหลักการว่าด้วยกฎหมายสิทธิมนุษยชน รวมถึงความเป็นหนึ่งเดียวและเอกภาพของโลกอาหรับและโลกอิสลามที่เห็นความสำคัญต่อปัญหาปาเลสไตน์ ทำให้เห็นปรากฏการณ์สำคัญโดยเฉพาะความเป็นเอกภาพที่สะท้อนผ่านแถลงการณ์ร่วม (Joint Statement) รวม ๓๑ ข้อ

จากการศึกษาสาระสำคัญที่ระบุในแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้สามารถนำมาวิเคราะห์และอภิปรายผลตามเป้าหมายของการประชุมร่วมครั้งนี้โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) ชาตอาหรับแสวงหาแนวร่วมเพื่อกดดันอิสราเอล และ ๒) ถอดรหัสแถลงการณ์ผ่านคำสำคัญ (Key Words) โดยสะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมและสนับสนุนสันติภาพในภูมิภาคตะวันออกกลางผ่านกระบวนการเจรจาตามวิถีทางการทูต ดังนี้

ก. เรียกร้องให้อิสราเอลยุติการปิดล้อมฉนวนกาซา

ข. แสวงหาแนวร่วมในระดับพหุภาคีทั้งภายในและนอกกลุ่มองค์กร

ค. นำกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องมาใช้บังคับอย่างจริงจังและครอบคลุม^๔

ง. มุ่งเน้นการบริหารจัดการระเบียบสิทธิมนุษยชนในพื้นที่รอบจุดผ่านแดนราฟาห์^๕

หากพิจารณาประเด็นหลักข้างต้นพบว่า มีการกำหนดกรอบแนวทางที่ระบุไว้ในแถลงการณ์เพื่อยกระดับให้ทุกฝ่ายดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดไว้ทั้งหน่วยงานภายในที่รับผิดชอบอยู่ในองค์กร หรือการประสานงานกับสถานเอกอัครราชทูตอาหรับและอิสลามที่ประจำอยู่ในต่างประเทศ เช่น การกดดันอิสราเอลให้ยุติการปิดล้อมฉนวนกาซาเพื่อเปิดทางให้นานาชาติสามารถส่งความช่วยเหลือไปในฉนวนกาซาทั้งยา เวชภัณฑ์ อาหาร และเชื้อเพลิง

^๔ การปิดกั้นการช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชนเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศโดยเฉพาะสนธิสัญญาเจนีวา ฉบับที่ ๔ มาตรา ๒๓ กำหนดให้มีการส่งความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่พลเรือนโดยไม่มีเงื่อนไขในดินแดนยึดครอง มาตรา ๕๙ กำหนดให้อิสราเอลอนุญาตให้คาราวานรถบรรทุกขนส่งความช่วยเหลือผ่านเข้าไปในฉนวนกาซา และในมาตรา ๓๓ กำหนดให้อิสราเอลไม่มีสิทธิห้ามการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในฉนวนกาซาด้วยเหตุอ้างเรื่องความปลอดภัย

^๕ จุดผ่านแดนราฟาห์ เป็นช่องทางเดียวที่สามารถเปิดให้ผู้ได้รับผลกระทบจากสงครามเดินทางมายังอียิปต์เพื่อเข้ารับการรักษาโดยเร่งด่วน อีกทั้งกลุ่มผู้อพยพที่ถือสัญชาติอื่นแจ้งความจำนงค์ขอใช้เส้นทางนี้เพื่อเดินทางออกนอกประเทศ

สำหรับมาตรการทางกฎหมาย พบว่ามติที่ประชุมเน้นไปที่การเรียกร้องให้อัยการสูงสุดประจำศาลอาญาระหว่างประเทศใช้อำนาจที่มีอยู่เพื่อดำเนินการสอบสวนหาข้อเท็จจริง กรณีการก่ออาชญากรรมสงครามและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในฉนวนกาซาและเยรูซาเล็มตะวันตก ทั้งนี้ ในแถลงการณ์ยังระบุถึงการตั้งหน่วยงานร่วมพิจารณาด้านกฎหมายเป็นกรณีพิเศษ มีอำนาจรวบรวมและติดตามการละเมิดสิทธิมนุษยชนในฉนวนกาซาและให้รายงานผลในการประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศของสันนิบาตอาหรับภายใน ๑๕ วัน นับตั้งแต่วันที่แต่งตั้ง และให้รายงานผลทุกเดือนต่อองค์กรความร่วมมืออิสลาม^{๑๐}

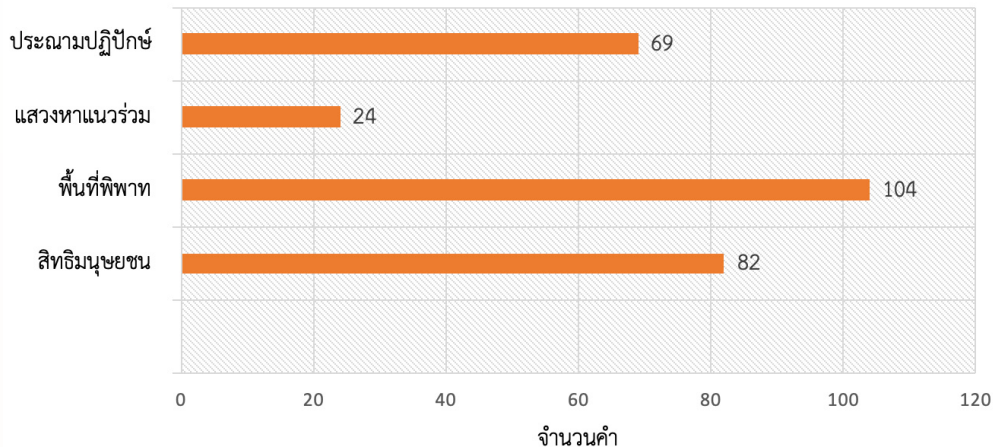
อย่างไรก็ดี แถลงการณ์ร่วมรอบนี้สะท้อนให้เห็นข้อกังวลหลายประการโดยเฉพาะการประสานงานในระดับระหว่างประเทศที่มีผู้เล่นหลายฝ่ายรวมถึงประเทศอาหรับที่ได้รับผลกระทบโดยตรง และประเทศมหาอำนาจที่มีนโยบายสนับสนุนอิสราเอลแบบเปิดหน้า เห็นได้จากสถานการณ์ที่รุนแรงต่อเนื่องในฉนวนกาซาในขณะที่ความพยายามเพื่อให้เกิดกระบวนการเจรจาระหว่างอิสราเอลและกลุ่มติดอาวุธฮามาสในฉนวนกาซาบรรลุข้อตกลงหยุดยิง จนถึงขณะนี้ยังไม่มีข้อสรุปที่เป็นรูปธรรม และยังไม่รวมประเด็นอื่น ๆ เกี่ยวกับการเรียกร้องให้อิสราเอลยุติการปิดล้อมฉนวนกาซา การกำหนดแนวทางเพื่อส่งความช่วยเหลือเข้าไปภายในฉนวนกาซา

แนวทางการเรียกร้องของกลุ่มประเทศอาหรับและโลกอิสลามเพื่อกดดันรัฐบาลอิสราเอลให้อุบัติการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายสิทธิมนุษยชน มีรูปแบบการดำเนินการเน้นน้ำหนักไปที่การประสานร่วมกับการแสวงหาความร่วมมือกับนานาประเทศ และการรวบรวมหลักฐานเพื่อยืนยันคำร้องต่อศาลอาญาระหว่างประเทศและศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเพื่อพิจารณาดำเนินการกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรง และการแก้ปัญหาพื้นที่ขัดแย้งระหว่างอิสราเอล-ปาเลสไตน์ ดังแผนภาพต่อไปนี้

^{๑๐} สำนักงานเลขาธิการของทั้งสององค์กรเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานตามข้อมติและแถลงการณ์ฉบับนี้เพื่อเข้ารับการรักษาดูแลโดยเร่งด่วน อีกทั้งกลุ่มผู้อพยพที่ถือสัญชาติอื่นแจ้งความจำนงค์ขอใช้เส้นทางนี้เพื่อเดินทางออกนอกประเทศ



คำสำคัญปรากฏในแถลงการณ์ร่วมการประชุมสุดยอดผู้นำอาหรับ
และโลกอิสลามสมัยพิเศษ (11/11/2023)



แผนภาพข้างต้นทำให้ทราบว่า ประเด็นที่มีความถี่สูงมากที่สุดอยู่ในเรื่องการแก้ปัญหาพื้นที่พิพาท สะท้อนผ่านเจตนารมณ์ของชาติอาหรับและโลกอิสลามที่ทุ่มเทความพยายามในการแก้ปัญหาปาเลสไตน์อย่างยั่งยืนด้วยการแก้ปัญหาพื้นที่ขัดแย้งและให้มีการตั้งรัฐปาเลสไตน์ที่มีเอกราช อำนาจอธิปไตย และบูรณภาพเหนือดินแดนอย่างสมบูรณ์ตามเส้นแบ่งเขตแดนปี ๑๙๖๗

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่าในข้อ ๑๗ ของแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้ ปรากฏถ้อยความที่เน้นถึงเชลยชาวปาเลสไตน์ที่อิสราเอลควบคุมไว้ แต่ไม่พบถ้อยคำใดเกี่ยวกับตัวประกันรวมทั้งไม่มีการประณามการกระทำของกลุ่มติดอาวุธฮามาสแต่อย่างใด จึงทำให้ทราบถึงแนวคิดเชิงอุดมการณ์ของชาติอาหรับและโลกอิสลามที่มองกลุ่มต่อต้านอิสราเอลในฉนวนกาซาว่ามีสิทธิป้องกันตนเองได้เช่นกัน เห็นได้จากร่องรอยของถ้อยคำที่พบว่า การใช้คำว่า เชลย หรือ ผู้ถูกควบคุมตัว เป็นการระบุแบบกว้าง ๆ ไม่บ่งชี้ถึงกลุ่มฮามาสหรือฝ่ายใดที่ปฏิบัติการก่อเหตุสังหารในฉนวนกาซา ส่วนเนื้อหาที่เน้นการประณามอิสราเอลให้น้ำหนักไปที่การละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยการควบคุมตัวชาวปาเลสไตน์หลายพันคนในฐานะเชลยและผู้ต้องขังตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษ

นอกจากนี้ ที่ประชุมดังกล่าวยังเน้นย้ำว่า ทุกการดำเนินการที่มีผลการรับรองเป็นทางการและเป็นที่ยอมรับของประชาคมโลกจำเป็นต้องผ่านการประสานงานร่วมกับองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization : PLO) เท่านั้น และให้กลุ่มต่าง ๆ ในปาเลสไตน์รวมกันเป็นเอกภาพทั้งเชิงนโยบายและโครงสร้างการปกครอง เนื่องจากองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์เป็นองค์กรเดียวที่ประชาคมโลกรับรองสถานะความเป็นตัวแทนรัฐปาเลสไตน์ นับนี้สะท้อนว่ามีความแตกแยกและไม่ลงรอยกัน

ของกลุ่มการเมืองในฉนวนกาซาที่เป็นพื้นที่อิทธิพลของกลุ่มฮามาส ขณะที่เขตเวสต์แบงก์เป็นศูนย์กลางทางการเมืองขององค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ ซึ่งชาติอาหรับรู้จักในชื่อกลุ่มฟาตาค์ (Fatah)

สำหรับในแง่การทูตเชิงรุกพบว่า ถ้อยความในแถลงการณ์ฉบับนี้ระบุรายชื่อประเทศภาคีสมาชิก ซึ่งมีบทบาทนำและได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ของสงครามรอบนี้ ประกอบด้วย ซาอุดีอาระเบียในฐานะเคยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสุดยอดผู้นำอาหรับสมัยสามัญครั้งที่ ๓๒^{๑๑} ขณะที่ จอร์แดนเป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาผู้อพยพ สำหรับอียิปต์ และกาตาร์ มีสถานะเป็นตัวกลางเจรจา นอกจากนี้ยังมีตุรกี อินโดนีเซีย ไนจีเรีย มีบทบาทนำในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคทั้งยุโรปแอฟริกา และอาเซียน โดยมติที่ประชุมมอบหมายให้ประเทศเหล่านี้ขับเคลื่อนด้วยวิถีทางการทูตในทุกเวทีเพื่อนำสันติภาพกลับสู่ภูมิภาคโดยเร็ว

๕. สิทธิป้องกันตนเองแบบไร้ขีดทางสะท้อนปัญหาอะไรบ้าง

กองกำลังอิสราเอลใช้ยุทธวิธีโจมตีทางอากาศก่อนหลายวันเพื่อปูทางให้กำลังพลบุกเข้าไปในพื้นที่ฉนวนกาซาโดยเชื่อมั่นศักยภาพของกองทัพในการไล่ล่าและจับกุมกลุ่มต่อต้านและกลุ่มติดอาวุธชาวปาเลสไตน์ได้อย่างรวดเร็วหรือใช้เวลาสั้น ๆ ไม่กี่สัปดาห์ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าภารกิจในพื้นที่สู้รบไม่เอื้อต่อการเผชิญเหตุตามแผนที่วางไว้ ทำให้สถานการณ์พลิกกลับจนต้องยื่นกรรณเพื่อให้องค์ทัพเดินทางต่อไปแบบไร้ทิศทางจนถึงขณะนี้^{๑๒} กองทัพอิสราเอลใช้ยุทธวิธีการโจมตีแบบรุนแรงและทำลายระบบการโยธาและผังเมืองในฉนวนกาซา เนื่องจากเชื่อว่าปฏิบัติการนี้จะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้สามารถจัดการกับกลุ่มฮามาสได้อย่างรวดเร็ว การควบคุมทุกการเคลื่อนไหวในเมืองหลักและเมืองรองนับเป็นหัวใจหลักของตำราพิชัยสงครามทั้งถนน สะพาน เส้นทางสัญจร รวมไปถึงระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานของเมืองแบบครอบคลุม^{๑๓}

^{๑๑} ซาอุดีอาระเบียเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดผู้นำสันนิบาตอาหรับสมัยสามัญ ครั้งที่ ๓๒ ณ นครเจดดาห์ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๐๒๓ ทั้งนี้ ที่ประชุมมีมติเห็นชอบร่วมกันและรับรองแถลงการณ์การประชุมภายใต้ชื่อ “ปฏิญญาเจดดาห์” (Jeddah Declaration) ซึ่งบัญญัติให้ประเด็นปาเลสไตน์เป็นประเด็นของอาหรับและให้ยึดความริเริ่มแผนสันติภาพอาหรับ (Arab Peace Initiative) เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมเน้นย้ำให้ทุกฝ่ายทุ่มความพยายามเพื่อให้เกิดแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมและเป็นธรรมมากที่สุด

^{๑๒} แผนการทางทหารของอิสราเอลนับเป็นความผิดพลาดที่เรียกว่า “ความวุ่นวายทางทหาร” ซึ่งกองทัพอิสราเอลกำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน การถอนทหารออกจากพื้นที่และมีการสั่งให้กลับมาอีกครั้งสร้างผลกระทบด้านลบร้ายแรง เนื่องจากสถานการณ์ภาคสนามเกิดความปั่นป่วน กำลังพลขาดความมั่นใจต่อการสนับสนุนเชิงนโยบายของกองทัพและความปลอดภัยในสถานการณ์ที่สุ่มเสี่ยงในการเผชิญหน้ากับศัตรูที่ใช้ยุทธวิธีโจมตีแบบกองโจร

^{๑๓} ตัวอย่างประวัติศาสตร์การทำสงครามของรัฐที่อ้างสิทธิป้องกันตนเอง เช่น กรอซนีในเชเชเนีย ฟิลิปปินส์ในโมซูล และเมืองชาดรีในอิรัก และมารีอุปอลในยูเครน ภารกิจแรกของการโจมตีคือการตัดเส้นทางและระบบขนส่งหลักของเมืองหลักและเมืองรองเพื่อปิดช่องทางการสนับสนุนด้านอาวุธและเส้นทางส่งเสบียง

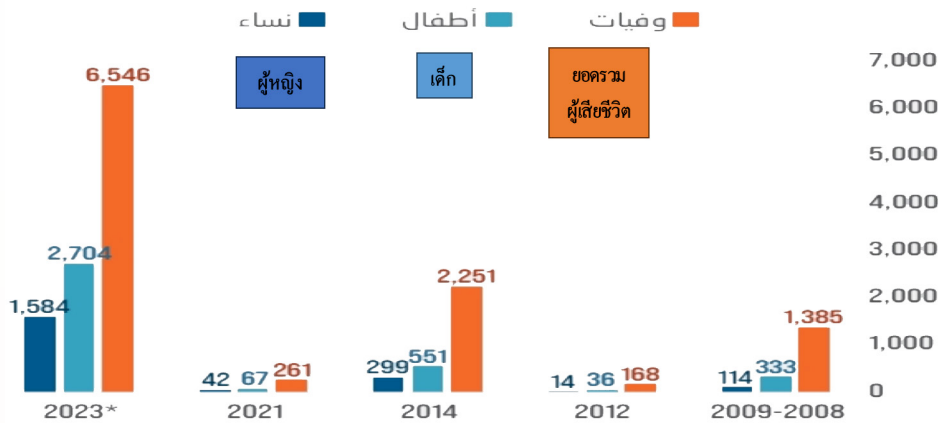


ดูเหมือนว่าการถล่มด้วยอาวุธหนักทั้งรถถังและการโจมตีทางอากาศของกองทัพอิสราเอลโดยไม่จำกัดเป้าหมาย ทำให้เกิดมุมมองด้านลบในบริบทของการละเมิดหลักเกณฑ์ด้านมนุษยธรรมรุนแรงเนื่องจากมีพฤติการณ์ที่เกินสมควรแก่เหตุ สร้างความทุกข์เชิงอยู่กับประชาชนผู้บริสุทธิ์ในระดับที่รุนแรง เพราะผลพวงจากการบุกทำลายเมืองซึ่งมีความแออัด อีกทั้งยังมีการทำลายสถานีจ่ายน้ำ ไฟฟ้า ระบบสื่อสาร โรงอบขนมปัง โรงพยาบาล ถนน และการขนส่งทั้งระบบ เพื่อตอบโต้แนวรบกลุ่มฮามาสแต่ภาวะสงครามย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการก่อความทุกข์เชิงต่อชาวปาเลสไตน์ในฉนวนกาซาในภาพรวมโดยเฉพาะการละเมิดด้านมนุษยธรรม

๖. ผลกระทบด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนในฉนวนกาซา

อุปสรรคในการตีความประเด็นทางกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือที่สร้างผลกระทบรุนแรงด้านมนุษยธรรมในฉนวนกาซา เนื่องจากฝ่ายหนึ่งอ้างสิทธิอันชอบธรรมในการป้องกันตนเองแบบระยะยาว ทำให้ทุกตารางเมตรของฉนวนกาซาเผชิญความทุกข์เชิงเลวร้าย เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่อพยพลี้ภัยไปรวมกันทางตอนใต้เพื่อแสวงหาสถานที่ที่ปลอดภัยในเมืองราฟาห์ แต่กองทัพอิสราเอลยังคงใช้มาตรการทางทหารโจมตีหลายจุด เพราะเชื่อว่าจะสามารถกวาดล้างกลุ่มฮามาสที่หลบอยู่ภายในพื้นที่เมืองราฟาห์ ซึ่งเป็นที่มั่นสุดท้ายและอิสราเอลจะปิดฉากสงครามครั้งนี้ด้วยการนำตัวประกันที่ถูกจับไปเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๐๒๓ กลับสู่มาตุภูมิอย่างปลอดภัยตามที่วางแผนไว้

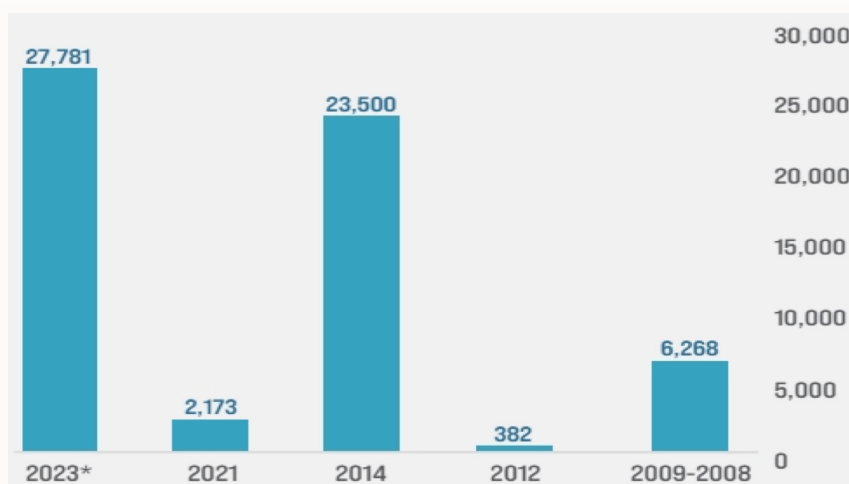
ยิ่งเวลาผ่านไปการป้องกันตนเองดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางจนส่งผลกระทบรุนแรงด้านสิทธิมนุษยชน เพราะสงครามครั้งนี้ได้สร้างผลกระทบแก่ชาวปาเลสไตน์ราว ๒.๓ ล้านคน ที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่เพียง ๔๕ ตารางกิโลเมตร ทำให้ความรุนแรงที่เกิดจากสงครามฉนวนกาซาครั้งนี้เป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ นับตั้งแต่อิสราเอลยึดครองดินแดนปาเลสไตน์ในปี ๑๙๖๗ เป็นต้นมา โดยผลพวงของการใช้สิทธิป้องกันตนเองกลายเป็นโศกนาฏกรรมด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนและความขัดแย้งรอบนี้ทำให้ฉนวนกาซาไม่ต่างจากนรกบนดิน ดังที่เลขาธิการองค์การสหประชาชาติเคยกล่าวไว้ว่า “หากพูดถึงนรกบนดินคงต้องมองไปที่สภาพความเป็นอยู่ของเด็ก ๆ ในฉนวนกาซา” เพราะตกเป็นเหยื่อสงครามจำนวนมาก ดังแผนภูมิต่อไปนี้



แผนภูมิเปรียบเทียบสัดส่วนผู้เสียชีวิตที่เป็นเด็กและสตรีในฉนวนกาซา ปี ค.ศ. ๒๐๐๘ - ๒๐๒๓

ที่มา: ดัดแปลงจากรายงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสังคมสำหรับเอเชียตะวันตก (ESCWA)
เป็นข้อมูลที่รวบรวมสถิติผู้เสียชีวิตนับตั้งแต่วันที่ ๗ - ๒๕ ตุลาคม ๒๐๒๓ รวม ๑๖ วัน

แผนภูมิข้างต้นเปรียบเทียบสัดส่วนผู้เสียชีวิตที่เป็นเด็กและสตรีในฉนวนกาซา ระหว่างปี ๒๐๐๘ - ๒๐๒๓ โดยในปี ๒๐๒๓ พบว่าหลังสงครามผ่านไป ๑๖ วัน ยอดผู้เสียชีวิตที่อยู่ในกลุ่มเด็กและสตรีมีจำนวนสูงมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนเมื่อเทียบกับทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เช่นเดียวกับการโจมตีพื้นที่อาคารที่อยู่อาศัยในพื้นที่ฉนวนกาซาครั้งนี้ได้รับผลกระทบรุนแรงสูงกว่าเมื่อเทียบกับเหตุการณ์ก่อนหน้านี้ ดังแผนภูมิต่อไปนี้



แผนภูมิเปรียบเทียบความเสียหายจากสงครามในฉนวนกาซา ปี ค.ศ. ๒๐๐๘ - ๒๐๒๓

ที่มา: ดัดแปลงจากรายงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสังคมสำหรับเอเชียตะวันตก (ESCWA)
เป็นข้อมูลที่รวบรวมสถิติผู้เสียชีวิตนับตั้งแต่วันที่ ๗ - ๒๕ ตุลาคม ๒๐๒๓ รวม ๑๖ วัน



แผนภูมิข้างต้นแสดงการเปรียบเทียบความเสียหายจากสงครามในฉนวนกาซา การโจมตีของอิสราเอลส่งผลทำให้อาคารที่พักอาศัยได้รับความเสียหายอย่างหนัก ข้อมูลเชิงสถิติแสดงผลความเสียหายของบ้านเรือนในช่วงเวลาเพียง ๑๖ วัน พบว่าในปี ๒๐๒๓ พื้นที่ที่เป็นแหล่งที่พักอาศัยถูกทำลายมากถึง ๒๗,๗๘๑ แห่ง มากกว่าเหตุการณ์ในลักษณะคล้ายกันเมื่อเทียบกับในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

ด้วยเหตุผลการอ้างสิทธิป้องกันตนเองของฝ่ายอิสราเอลที่ขอด้วยหลักแห่งกฎหมายและการใช้กำลังอาวุธกับกลุ่มฮามาส เป้าหมายคือการกวาดล้างแบบถอนรากถอนโคน จนส่งผลกระทบรุนแรงต่อพลเรือนชาวปาเลสไตน์โดยเฉพาะเด็กและสตรี ก่อความทุกข์เข็ญและนำไปสู่ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งสร้างสภาวะแห่งทุพภิกขภัย (Famine) อันเกิดจากมาตรการปิดล้อมฉนวนกาซาอย่างรอบด้าน ยุทธวิธีการตัดน้ำ ตัดอาหาร ตัดเชื้อเพลิง ตัดทุกความช่วยเหลือพื้นฐานจำเป็นเพื่อกดดันกลุ่มฮามาส ความหิวโหยกลายเป็นอาวุธทำลายล้างชาวปาเลสไตน์กว่า ๒ ล้านคนในฉนวนกาซาที่ต้องทนทรมานอยู่ในสภาพเช่นนี้ อย่างยาวนาน กรณีนี้มีผลทำให้หนียามการป้องกันตนเองของรัฐบาลอิสราเอลขาดความชอบธรรมหรือไม่ เพราะแนวคิดนี้ได้ขยับสู่ความรุนแรงและการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง ผลสะท้อนที่เป็นแรงเร้ายงหันกลับมาสู่บทวิจารณ์เกี่ยวกับแนวคิดการป้องกันตนเองของรัฐบาลอิสราเอลได้อย่างมีนัยสำคัญโดยเฉพาะการคัดง้างกันระหว่างการป้องกันตนเองกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) เนื่องจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเป็นกลไกกำกับการใช้ความรุนแรงในพื้นที่สู้รบเพื่อประกอบสถานการณ์มิให้สงครามลุกลามบานปลาย กล่าวคือไม่เปิดทางให้เกิดกระแสแนวร่วมของกลุ่มอื่น ๆ เข้าประหัตประหารกันเพิ่มขึ้นจากการปะทะกันระหว่างคู่ขัดแย้งที่ดำรงอยู่ตามหลักการพื้นฐานของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศที่มีความมุ่งหมายหลัก คือ

ก) การจำแนกระหว่างพลเรือนกับกองกำลังติดอาวุธ

ข) ละเว้นบุคคลที่ไม่อยู่ในสถานะเข้าร่วมปฏิบัติการทางสงคราม (hors de combat)

ค) ห้ามมิให้การสู้รบกลายเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์เข็ญของพลเรือนที่ไม่เกี่ยวข้องโดยไม่จำเป็น

ดังนั้น การใช้กำลังอาวุธตามสิทธิการป้องกันตนเองต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายและเป็นไปตามหลักการพื้นฐานสำคัญคือความจำเป็นและความเหมาะสมตามจารีตประเพณีของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศตามหลักการพื้นฐานหลายประการที่ประกอบขึ้นเป็นเนื้อหาของกฎหมาย อาทิ หลักการแบ่งแยก (Principle of Distinction) ห้ามใช้ความรุนแรงโดยไม่จำเป็น ห้ามก่อปัญหาสร้างความทุกข์เข็ญแก่พลเรือนผู้บริสุทธิ์โดยไม่จำเป็น และรัฐต้องจำกัดในการเลือกวิธีการและอาวุธที่ใช้ โดยหลักการนี้ “มุ่งปกป้องประชาชนพลเรือนและทรัพย์สินของพลเรือนโดยแยกแยะระหว่างทหารและพลเรือนผู้บริสุทธิ์”

unสรุป

การป้องกันตัวยังคงเป็นรากฐานสำคัญในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติการปกป้องอธิปไตย ความมั่นคง การรักษาสันติภาพ และป้องกันภัยคุกคามจากชาติอื่นภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศที่มีผลใช้บังคับ แม้ในทางปฏิบัติและการอ้างมุมมองของกฎหมายที่ต้องตีความ จนส่งผลให้

“

...การป้องกันตัวยังคงเป็นรากฐานสำคัญ
ในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติการปกป้องอธิปไตย
ความมั่นคง การรักษาสันติภาพ และป้องกันภัยคุกคามจากชาติอื่น...

”

เกิดมุมมองที่เห็นต่างเหมือนที่เกิดขึ้นในอดีต หลายเหตุการณ์มักเกิดการคั่งงันระหว่างการป้องกันตนเองกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน ขณะเดียวกันวิวัฒนาการและรูปแบบของภัยคุกคามมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องด้วยปัจจัยหลากหลาย และมีความซับซ้อนเชิงแนวคิดโดยเฉพาะการผลิตซ้ำของนโยบายต่างประเทศของรัฐหนึ่งและแนวทางที่ใช้ในการทำสงครามกับอีกรัฐด้วยยุทธวิธีการรบสมัยใหม่ เช่น การโจมตีด้วยระบบจับพิกัดทางไซเบอร์ ซึ่งหลายครั้งเป้าหมายกลับกลายเป็นการถล่มโรงพยาบาลและศูนย์บรรเทาทุกข์นานาชาติที่ปฏิบัติหน้าที่ในฉนวนกาซาทำให้กรณีนี้เป็นอีกประเด็นที่ขัดกับกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศเนื่องจากขาดการจำแนกระหว่างนักรบกับพลเรือน

การศึกษาครั้งนี้พบว่า มีการขัดกันของถ้อยความในมาตรา ๒ (๔) และมาตรา ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ ตลอดจนรายงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสังคมสำหรับเอเชียตะวันตก (ESCWA) รวมทั้งหลักฐานที่เป็นข้อมูลข้อเท็จจริงจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เปิดเผยออกมาผ่านหลายช่องทางหลังเกิดเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๐๒๓ ส่งผลให้รัฐภาคีสมาชิกจากโลกอาหรับรวมพลังและจัดการประชุมร่วมกันหลายครั้ง นำโดย อียิปต์ และซาอุดีอาระเบีย จนมาสู่การประชุมสุดยอดผู้นำชาติอาหรับ ภายใต้กรอบประชุมวาระพิเศษของ ๒ องค์กร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๐๒๓ โดยซาอุดีอาระเบียเป็นเจ้าภาพใช้ชื่อว่า “การประชุมสุดยอดผู้นำชาติอาหรับและโลกอิสลามสมัยพิเศษ (The joint extraordinary Arab - Islamic Summit) เพื่อหาแนวทางยุติสงครามในฉนวนกาซา อีกทั้งเพื่อยกระดับการกดดันรัฐบาลอิสราเอลที่มีพฤติการณ์ละเมิดกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศอย่างรุนแรง โดยเฉพาะประเด็นการอ้างสิทธิการป้องกันตนเองของอิสราเอลที่ก่อความทุกข์แก่ชาวปาเลสไตน์ในลักษณะเกินความจำเป็นหรือไม่ และได้สัดส่วนเหมาะสมกันหรือไม่ กระทั่งโลกอาหรับใช้หลักการนี้สนับสนุนข้อโต้แย้งของฝ่ายปาเลสไตน์ที่กล่าวหาอิสราเอลว่าใช้กำลังทหารรุกรานพลเรือนผู้บริสุทธิ์ ยิ่งข้อต่อนี้ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง จะยิ่งสร้างแรงเหวี่ยงด้วยการตอบโต้และการสวนกลับจากกลุ่มต่อต้านอื่น ๆ เมื่อถึงจุดนี้ความมุ่งหมายด้านสันติภาพจะอยู่นอกเหนือการควบคุมจนทำให้ภูมิภาคนี้เกิดสภาวะการผลิตซ้ำวนเวียนอยู่กับความขัดแย้งอย่างไม่มีวันจบสิ้น



บรรณานุกรม

- โกวิท ตาละโสณ. “การใช้กำลังเพื่อป้องกันตนเองของรัฐสมาชิกภายใต้กฎบัตรสหประชาชาติ” *วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และการศึกษา*, ๔ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๖๐): ๖-๑๙, สืบค้นจาก <http://rtnalibrary.navy.mi.th/web/RTNA%20Journal%20of%20Social%20Science/y.4-60/RTNA%20Journal%20of%20Social%20Science60.pdf>
- Aiman Salamat. (2019). “The United Nations Charter stipulates the right of a state that is a victim of aggression to defend itself by force.” retrieved from https://araa.sa/index.php?option=com_content&view=article&id=4803&catid=4244&Itemid=172
- Eltaj Amirkhanov. (2021). “The concept of Self-Defence” retrieved from https://www.researchgate.net/publication/355171521_Theconcept_of_Self-Defense
- Encyclopida. (2015). “International humanitarian law” retrieved from <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2015/5/4/%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%86%D8%B3%D8%A7%D9%86%D9%8A>
- Hossam Abuqaii. (2023). “ถอดรหัสแถลงการณ์ร่วม” สืบค้นเมื่อ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๗, จาก <https://rcssegyp.com/15756>
- Louise Doswald-Beck. (1997). “International humanitarian law and the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the legality of the threat or use of nuclear weapons” retrieved from <https://international-review.icrc.org/ar/articles/international-humanitarian-law-and-advisory-opinion-international-court-justice-legality>
- Mahmood Al Hanafi. (2023). “The danger of the West and Israel diluting the right to self-defense” retrieved from <https://www.aljazeera.net/opinions/2023/11/12/%D8%AE%D8%B7%D9%88%D8%B1%D8%A9-%D8%AA%D9%85%D9%8A%D9%8A%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%B1%D8%A8-%D9%88%D8%A5%D8%B3%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D9%84%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%82-%D9%81%D9%8A>

- Mohamed Noor Al Dabas .(2023). “Self -Defense and International humanitarian law “
retrieved from <https://alrai.com/article/10807135/%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%D8%B9%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B3-%D8%AD%D8%B3%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D9%8A>
- Ömer Aşur Çuhadar. (2023). “อิสราเอลไม่มั่นคงที่ชาวปาเลสไตน์ไม่มีความสุข” สืบค้นเมื่อ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗ จาก <https://www.aa.com.tr/ar/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9/%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9->
- Osama Alsaheed. (2023). “กลไกการใช้บังคับตามแถลงการณ์ร่วมของที่ประชุมโลกอิสลาม” สืบค้นเมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๗, จาก <https://aawsat.com/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A/4664551-%D9%85%D8%A7%D8%A2%D9%84%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%AA%D9%86%D9%81%D9%8A%D8%B0-%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9%D8%9F>